

ȘCOLI SECUNDARE DIN BUCUREȘTI ÎN PERIOADA 1878—1898

GH. SMARANDACHE

Impulsul dat vieții poporului român după cucerirea independenței în 1877—1878 s-a manifestat puternic și în dezvoltarea orașului București, Capitala țării. În cele două decenii care au urmat marelui act istoric, pînă în pragul noului veac, au avut loc mari și profunde transformări în viața celui mai mare oraș al țării: industria intră într-o nouă etapă de dezvoltare, populația crește continuu*, apar cartiere noi, se efectuează lucrări edilitare de mari proporții, se sistematizează unele artere principale de circulație, pe care transportul de călători începe să se facă și cu tramvaie electrice, se modernizează iluminatul prin instalații electrice, începe să funcționeze rețeaua telefonică. Dintre clădirile monumentale ce se ridică fac parte și unele destinate învățămîntului: aceea a Ministerului Instrucției Publice (1887), clădirea Liceului „Gheorghe Lazăr” (1889), a Școlii Centrale de fete și a Școlii de comerț (1890)¹.

În această perioadă se fac progrese însemnate și pe plan cultural: apar opere de creație originală în literatură, știință, artă, precum și numeroase ziare și reviste, case de editură și tipografii. Orașul se înfrumusețează cu numeroase monumente ridicate în memoria unor mari înaintași. Astfel, în 1886, în apropierea locului unde s-a deschis Școala națională de la „Sf. Sava”, s-a dezvelit statuia lui Gheorghe Lazăr (în Piața Universității). Cu acel prilej, municipalitatea a organizat o mare serbare școlară².

*
* *

În România independentă, școala în ansamblu a cunoscut o nouă evoluție ascendentă. Astfel, în orașul București, numărul școlilor primare va crește de la 32 (17 la băieți și 15 la fete, cu un efectiv de 4564 elevi și 111 institutori), la 66 (34 pentru băieți și 32 pentru fete), la care se adăugau 6 școli mixte și 9 școli mixte rurale, deci în total 81 de unități, cu un efectiv de 13.950 elevi și 295 cadre didactice³. Este semnificativ însă faptul că din cei 13.950 înscriși în anul 1898—1899, au frecventat cursurile 11.478 și au promovat numai 8223 elevi.

* Populația orașului crește de la 177.646 de locuitori, cît era în 1878, la 287.233 în 1900.

¹ C. C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor din cele mai vechi timpuri pînă în zilele noastre*. Editura pentru literatură, București, 1966, p. 157 și urm.

² „Monitorul comunal” al Primăriei București, nr. 20 din 18 mai 1886, p. 189—190.

³ Arh. St. Bac., fondul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice (în continuare MCIP), dos. 4 a/1898, f. 532—535.
1859—1864, „Studii și articole de istorie”, vol. XLVIII, 1983, București, p. 111—122;

Primăria oraşului Bucureşti asigură, treptat, un număr de localuri noi de şcoli care, deşi nu satisfac decât în parte nevoile de spaţiu, realizează o îmbunătăţire evidentă a situaţiei existente în primul deceniu de aplicare a Legii instrucţiunii din 1864.

În anul 1877—1878, numărul şcolilor secundare bucureştenе — de diferite tipuri — s-a ridicat la 18, la ele frecventînd 3203 elevi.

Încă în anul şcolar 1878—1879, primul an şcolar al perioadei care face obiectul acestui studiu⁴, au loc schimbări importante în viaţa şcolii secundare bucureştenе. Intrucît în Capitală existau două şcoli secundare cu denumirea de „Matei Basarab“ (liceul şi gimnaziul), s-a hotărît ca noua denumire a gimnaziului să fie „Cantemir Vodă“. În următorii douăzeci de ani acest gimnaziu cunoaşte o însemnată creştere a populaţiei şcolare, deşi funcţiona în localuri necorespunzătoare sau prea puţin corespunzătoare.

În 1880 are loc o reorganizare a şcolilor secundare de fete. Ca urmare a măsurilor luate de ministrul Vasile Conta, se crează externatele, luînd fiinţă externatele secundare de fete. În aceste condiţii, Şcoala Centrală este asimilată cu externatul, adică devine şcoala secundară de gradul II, cu ciclul liceal. Din 1883 apare cu denumirea de „Institut pedagogic“, iar în octombrie 1890, Şcoala Centrală de fete, numele ei consacrat, se mută în noul edificiu, operă a arhitectului Ion Mincu, monument de artă în zilele noastre. În 1893 se transformă în „Şcoala normală de instituitoare“, odată cu şcolile similare din Iaşi şi Craiova. După ce a dat cinci serii de absolvente cu acest profil⁵, prin legea din 1898 Şcoala Centrală devine şcoală secundară de gradul II (cursul superior de liceu). În ţară, numai la Craiova mai exista o şcoală de fete de acest nivel. Avea deci patru clase, fiind permise ca eleve absolvente a patru clase secundare gradul I (cursul inferior de liceu)

În Bucureşti s-au mai înfiinţat Externatul secundar de fete nr. 1 (în septembrie 1880) şi Externatul de fete „Carmen Silva“, ca şcoală de gradul I (cu ciclul gimnazial), începînd cu anul şcolar 1882—1883. În anul 1886 se înfiinţează şi o şcoală normală de institutori (învăţători pentru şcolile primare urbane), care va exista pînă în anul 1900, cînd se uneşte cu Şcoala normală din Birlad, al cărei director va rămîne V. Borgovan pentru încă un an.⁵

Continuă să funcţioneze Şcoala normală „Carol I“, care se mută la Cîmpulung Muscel în anul 1896, Şcoala normală a „Societăţii pentru învăţătura poporului român“, precum şi secţia normală a Azilului „Elena Doamna“.

La 10 ianuarie 1893 a avut loc solemnitatea inaugurării unei alte şcoli secundare bucureştenе: Gimnaziul clasic „Gheorghe Şincai“, care a luat fiinţă din patru „clase divizionare complete“ ale Liceului „Matei Basarab“, instalate în vechiul local al Liceului „Gheorghe Lazăr“ (Calea Moşilor, în curtea bisericii Sf.

⁴ Vezi Gheorghe Smarandache, *Şcoala secundară bucureşteană între anii 1859—1864*, „Studii şi articole de istorie“, vol. XLVIII, 1983, Bucureşti, p. 111—112; N. Adăniloae, Gh. Smarandache, *Şcolile secundare din Bucureşti în perioada 1864—1877*, „Studii şi articole de istorie“ vol. XVII—L, 1984, Bucureşti, p. 52—70.

⁵ Printre absolvente se cuvine să menţionăm pe Smaranda Gheorghiu, („Maica Smara“), renumită educatoare, milităntă pentru drepturile femeii, autoare a numeroase poveşti şi poezii pentru copii. Are un bust ridicat în Grădina Cişmigiu.

⁵ Arh. St. Buc., fond. MCIP, dos. 69/1900, f. 104.

Gheorghe Vechi). Era al treilea gimnaziu clasic în Capitală⁶. În comparație cu celelalte gimnazii, la noul gimnaziu se plăteau taxe școlare mai mici, iar un număr însemnat de elevi erau scutiți de taxe și beneficiau de internat în mod gratuit. An de an, deși funcționau în condiții grele, în localuri impropii, deveneau elevi ai acestei „școli a săracilor“ copii din cartierele Grivița, Dămăroaia, Ciurel, Cărămidari, Măgurele, Pieptănari, Broscăria, Ghencei, Ferentari, Colentina, Vitan, Groapa Floreasca, Bordeiu Vechi, Băneasa, Herăstrău⁷.

În anul în care se puneau bazele Gimnaziului „Gh. Șincai“, este transformat în liceu vechiul gimnaziu „Mihai Bravu“. Întrucât acest lucru s-a hotărât în timpul anului bugetar, corpul profesoral s-a angajat să predea la clasa a V-a în mod gratuit, până la aplicarea noului buget (aprilie 1893). În toamna anului 1893 au fost deschise cursurile cu liceul complet format.

Prin reforma lui Spiru Haret, din 1898, Liceul se transformă în Liceul real „Mihai Bravu“, făcând schimb de elevi cu Liceul „Matei Basarab“, care devine liceu modern și clasic (Liceul „Mihai Bravu“ primește elevi realiști și cedează elevii de la clasic și modern).⁸

Începând cu anul școlar 1879—1880, cursurile școlilor comerciale se extind la cinci ani, cu unele modificări ale programei analitice; la multe discipline de cultură generală programa se apropia de cea a gimnaziilor.⁹

Prin legea din 17 aprilie 1893, învățământul comercial se reorganizează în școli de două grade. Dintre cele existente, cele mai multe rămân școli de gradul I. Numai în București, Iași și Craiova luau ființă și cite o școală de gradul II. Astfel, școala comercială din Capitală, înființată în 1864, avînd un local propriu, construit în acei ani, în care se află și în prezent sub denumirea de Liceul economic „N. Cretzulescu“.

În anul 1894, în baza Legii pentru organizarea învățământului profesional din 7 aprilie 1893, ia ființă în București încă o școală comercială care, pînă la 1 septembrie 1903, a funcționat ca școală economică de gradul II pentru băieți, iar în continuare ca școala comercială elementară. La 20 martie 1895, Consiliul comunal București a hotărât să atribuie acestei școli clădirea neterminată din str. Traian 157. Imobilul fusese ridicat în anii 1890—1891 de „Societatea franceză“, de aceea bucureștenii îi spuneau „școala franceză“. Clădirea a fost cumpărată de Primăria Capitalei care, de acord cu Ministerul Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor*, a atribuit, la 18 aprilie 1895, școlii comerciale de gradul II „dreptul de uzufruct perpetuu asupra imobilului“. La 17 septembrie 1895 s-au deschis cursurile în noul local, în care a revenit din anul școlar 1974—1975 Liceul economic nr. 3, cel care continuă tradiția școlii din 1893.

⁶ Decretul nr. 3913 din 8 decembrie 1892, în „Monitorul oficial“ nr. 204 din 13/25 decembrie 1892 (Arh. St. Buc, MCIP, dos. 498/1893, f. 89).

⁷ Iacob Furtună, *Aspecte din viața și activitatea Liceului „Gh. Șincai“ din București în cei 80 de ani de existență (1892—1972)*, București, 1972 (exemplar multiplicat).

⁸ Anuarul XXIV al Liceului „Mihai Viteazul“, p. 142.

⁹ V. Malinschi, *Din trecutul învățământului economic. Contribuții la istoria învățământului românesc (1800—1944)*, Ed. Academiei R.S.R., București, 1978, p. 50.

* În 1883, școlile comerciale trecuseră în subordinea Ministerului Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor, iar din 1899, ca efect al legii lui Spiru Haret, revin la Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice.

În anul școlar 1883—1884 se constituie școli de silvicultură, separat de cele de agricultură. Astfel, în octombrie 1883 a luat ființă și în București, într-un local din Calea Victoriei, Școala superioară de silvicultură, cu o durată de trei ani. Candidații la examenul de admitere trebuiau să aibă 6 clase liceale sau să fi absolvit Școala agricolă de la Herăstrău. În 1886, Școala superioară de silvicultură se contopește cu Școala de agricultură de la Herăstrău, pentru ca în 1893 să ia din nou ființă o școală silvică la Brănești (lângă București), în prezent liceu de silvicultură¹⁰.

Prin Legea pentru organizarea învățământului profesional din aprilie 1893 s-a prevăzut înființarea pe lângă școlile de meserii din București și Iași a atelierelor de aplicații. După terminarea celor patru ani de studii, elevii lucrau în aceste ateliere ca lucrători timp de doi ani, după care se puteau prezenta la examenul de absolvire. Prin această măsură durata de școlarizare la cele două școli a fost majorată, în mod practic, de la 4 la 6 ani. În timpul celor doi ani de activitate în atelierele de aplicații, elevii lucrători aveau posibilitatea să urmeze și un curs complementar facultativ, care avea scopul să completeze pregătirea lor teoretică. O dată cu intrarea în vigoare a legii din 1899, Școala bucureșteană ia denumirea de Școala superioară de arte și meserii.¹¹

Liceele „Sf. Sava“, „Matei Basarab“ și „Gheorghe Lazăr“ sînt școlile secundare care nu cunosc transformări, față de perioada anterioară, sub raportul schimbării profilului, a structurii sau a denumirii. Am putea menționa faptul că în septembrie 1885 Liceul „Matei Basarab“ a fost mutat în cartierul Lucaci, acolo unde se află și în prezent, iar la 8 noiembrie 1890 se inaugurează intrarea Liceului „Gheorghe Lazăr“ în noul local, atît de bine cunoscut. În cuvîntul său inaugural, directorul liceului, prof. D. Mirescu, se adresa astfel elevilor și profesorilor: „Un local oricît de propriu și înzestrat chiar cu cel mai bun material didactic este o condiție necesară, nu însă suficientă pentru o bună școală. Școala în adevăratul sens al cuvîntului este așa cum sînt profesorii; roadele ei binefăcătoare stau în raport direct cu competența și nu mai puțin și cu asiduitatea profesorilor.... Ținta către care trebuie să ținem neostenit încordată energia noastră este de a nu opri privirea spectatorului asupra părții materiale a acestui edificiu, ci de a-i îndrepta admirația asupra templului pe care avem misiunea de a-l ridica în spiritul tinerelor generații.“¹²

Cele trei licee din Capitală au cunoscut o amplă dezvoltare pe planul bazei materiale și mari progrese în direcția perfecționării procesului instructiv-educativ, fiind școli etalon chiar pentru țară. Din anul 1885, în liceele „Matei Basarab“ și „Sf. Sava“ s-au amenajat și dotat laboratoare de fizică, chimie, științele naturale, cu mijloace și materiale dintre cele mai noi. Aceste licee beneficiază în mare măsură de pe urma celor 22 milioane lei acordate în martie 1886 pentru școli, universități, muzee, instituții de cultură. Primăria municipiului București alocă în 1885 suma de 4000 lei numai pentru dotarea cabinetului de științe naturale de la Liceul „Sf. Sava“¹³. Este demn de relevat că prof. C. Sonțu de la Li-

¹⁰ *Istoria învățământului din România. Compendiu*, Editura Didactică și Pedagogică, 1971, p. 202.

¹¹ C. Nicolae, *Organizarea și conținutul învățământului profesional și tehnic din România*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1973, p. 40—41.

¹² *Condica de onoare a Liceului „Gheorghe Lazăr“* (nepaginată)

¹³ Arh. St. Buc., Primăria municipiului București, dos. 408/1885, f. 23.

ceul „Matei Basarab” utiliza primele modele de fonograf și cele dintii modele de lămpi electrice cu arc voltaic. Tot aici a fost prezentat primul tub Röntgen pentru razele X, pe care nu-l avea nici Universitatea. În cele două licee din Capitală se organizau activități de perfecționare cu profesorii de fizico-chimice din întreaga țară, aveau loc vizite ale delegațiilor străine de cadre didactice.¹⁴

În general, toate școlile secundare făceau eforturi mari pentru a-și procura sau confecționa materiale didactice, pentru creșterea fondului de carte al bibliotecii. Astfel, Consiliul pedagogic al Gimnaziului „Cantemir Vodă” hotărăște în 1878 ca fiecare profesor să contribuie „după putere” la alcătuirea și îmbogățirea continuă a bibliotecii; se făcea apel și la donații.¹⁵

În cursul ultimelor decenii ale veacului trecut, liceele bucureștene au acumulat mari valori cultural-artistice: cărți rare, obiecte muzeistice, colecții, picturi, fresce, mozaicuri, sculpturi, mobilier, multe dintre ele făcând parte din patrimoniul cultural național. Astfel, Liceul „Mihai Viteazul” posedă un exemplar din Biblia de la București a lui Șerban Cantacuzino (1688); Liceul „Dimitrie Cantemir” are în biblioteca sa ediția din 1853, în patru volume, a Cronicii românilor de Gh. Șincai.

Alte școli însă, de fapt cele mai multe, erau slab dotate cu material didactic și mobilier, își desfășurau activitatea în condiții precare. În expunerea de motive la proiectul de lege privitor la clădirile școlare (26 august 1886), se face precizarea că „cele mai multe din școlile statului sînt instalate în case private și în localuri neîndestulătoare”, iar localul situat în curtea bisericii Sf. Gheorghe Vechi, în care a funcționat zeci de ani Liceul „Gh. Lazăr”, se aprecia că „este imaginea fidelă a stărei deplorabile în care se află localurile școlare astăzi.”¹⁶

Între tradițiile principale ale liceelor din Capitală se situează pe primul plan aniversarea bătăliei de la Călugăreni de către elevii Liceului „Mihai Viteazul”. În fiecare an, la 23 August, profesori și elevi mergeau la Călugăreni unde se țineau conferințe, se recitau versuri patriotice, unele compuse de elevi, se jucau piese evocatoare ale evenimentului aniversat, se organizau întreceri sportive. Totodată, la fiecare început de noiembrie se marca momentul istoric al intrării triumfale a Unificatorului în Alba Iulia: un grup de elevi format dintre cei mai buni din fiecare clasă, în frunte cu premiantul de onoare, al anului precedent, participa la festivitatea ce avea loc la statuia marelui erou din Piața Universității.

*
* * *

În perioada la care ne-am referit în acest articol, au mai funcționat în București și alte școli de nivel secundar — școli militare, seminarii, școli parti-

¹⁴ Anuarul Liceului „Matei Basarab”, 1965—1967, p. 20. Un contemporan spunea cu mîndrie că liceele „Sf. Sava” și „Matei Basarab” au fost înzestrate „cu colecțiuni științifice model ce nu se găsesc în nici unul din liceele Germaniei ori ale Franței” (Alexandru Vitzu, *Studii asupra învățămîntului secundar din România și în special a celui din circ. I*, urmat de statistica școlilor de ambe sexe de la anul școlar 1875—1876 la 1886—1887, București, 1888, p. 61—62).

¹⁵ Alexandrina Popa, *Monografia Liceului „Dimitrie Cantemir”*, București, 1969, p. 15.

¹⁶ Alexandru Vitzu, *lucr. cit.*, p. 61—62.

culare, despre care au apărut unele lucrări sau sînt în curs de efectuare alte cercetări.¹⁷

Putem conchide că, în deceniile 1878—1898, învățămîntul din orașul București, ca și cel din întreaga țară, s-a dezvoltat continuu sub influența vieții social-economice, cultural-științifice și politice. Nu ne-am propus să cuprindem în studiul de față aspectele privind planurile, programele și manualele, organizarea procesului de învățămînt, elevii și cadrele didactice, regulamentele și alte acte normative, școala secundară în viața social-politică și culturală, activitatea extrașcolară. O parte dintre aceste probleme vor face obiectul preocupărilor noastre viitoare.

Prin Legea asupra învățămîntului secundar și superior din 1898 se vizau perfecționări esențiale, cu deosebire în direcția organizării gimnaziului unic și a divizării cursului superior de liceu în secțiile clasică, reală și modernă. Au fost constituite comisii de specialiști care să întocmească noi programe analitice, intrate în vigoare de la 1 septembrie 1899. Evident că efectele pozitive ale reformei învățămîntului de cultură generală de la 1898 s-au făcut resimțite în timp. Se deschidea o nouă etapă importantă în istoria școlii românești în general și a școlii secundare în special.

În anul școlar 1899—1900 în toate școlile secundare din orașul București, erau înscrși 6191 elevi, din care, 3768 au promovat, iar personalul didactic cuprindea 371 de persoane.*

¹⁷ Dumitru Dobrescu, *Învățămîntul particular din România în răstimpul 1864—1896*, Teză de doctorat, 1975.

* Statistica învățămîntului secundar, profesional, universitar și special, pe anul școlar 1899—1900, București, 1901, p. 28—37.